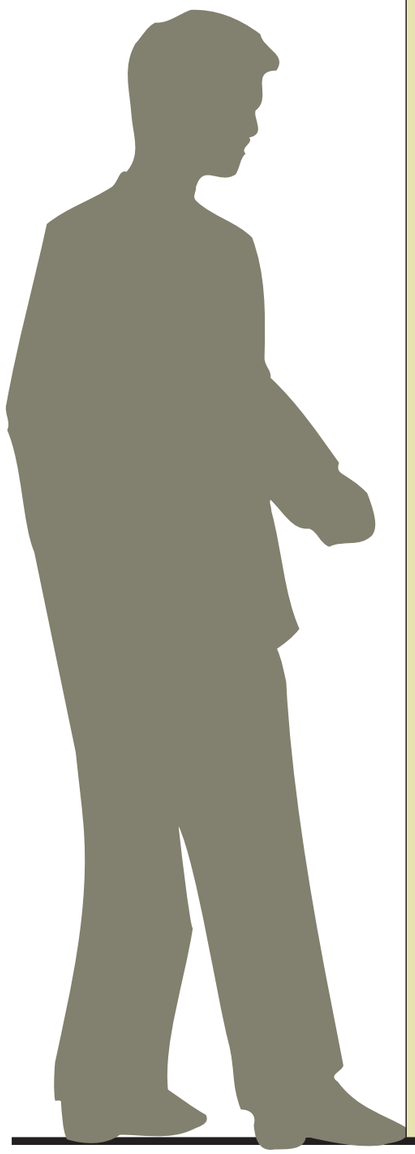

TORTOSA CCC 2021

TORTOSA / CULTURA ÉS LA PARAULA

El paper de lingüistes com Joan S. Beltran o Josep Panisello és clau per l'acceptació i difusió de dialecte tortosí més enllà del territori ebrenc.

La paraula oral, que, per este caràcter fugisser, esdevé la transmissió més fràgil de la cultura, ha tingut a Tortosa el suport d'autors que, amb la voluntat d'assegurar-ne la transmissió, l'han transcrit: des de Joan Moreira, amb l'obra Del folklore tortosí, fins a Carles M. Castellà, XVII Premi Ciutat de Tortosa amb l'obra Cultura popular, folklore i etnologia del Baix Ebre, ens trobem amb l'evidència d'una riquesa que es vehicula en el parlar, en les narracions que s'hi construeixen i en les expressions que naixen de la vida quotidiana a través de la varietat lingüística del català d'esta àrea central del domini lingüístic.

ORALITAT

"Voldria tindre talent
i fer unes cançons ben boniques,
per a tota la gent gran,
per a poguer-los fer riure,
que en la nostra joventut
se feien moltes musiques."

Josep Garcia "Lo Canalero", cantador

Josenet, cantador de jotes

La Cucafera

Joan Moreira, folklorista

Llegendes i altres relats que encara avui perviuen al nostre imaginari, des de la Cucafera, «que els braus mariners del gremi de Sant Telmo van capturar al Fangar», a la temor que genera la Marfanta i les seues aparicions nocturnes.

Aquesta oralitat, com a element d'identitat, a Tortosa i a les Terres de l'Ebre té en la jota improvisada un dels seus màxims exponents. La paraula versada a ritme ternari s'ha cantat a l'era, plegant olives i avui, encara, enversadors o cantadors la fan rimar en la lluita contra el transvasament de l'Ebre.

Paraula versada i cantada que actualment també té altres ritmes, el cant d'autor que tant beu de l'oralitat escrita de Moreira com dels versos acurats de les autores i autors que ens parlen de riu, de ciutat i de poble, de barrancs i de casetes de muntanya. Per tant, de realitat i paisatges ebrencs.

L'aigua, el riu, sempre en fugida.
Ll és repòs, per fi, la mar.
S'endú l'esglai.
El fil aplega les dues vores del riu aquella tarda,
o era el matí,
atura la davallada vermella dels reflexos.
Es buida l'escena, l'asèptic espai,
s'alliberen les mans.
Torna la pau, com a la mar.
La fredor dels cimals omple els pulmons
i els ulls acullen, altre cop, velles imatges.

Assaig VI Zoraida Burgos

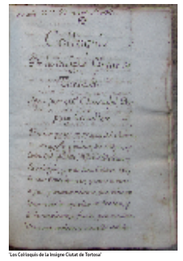

'Los Colloquis de la Insigne Ciutat de Tortosa'

Situem els orígens del que posteriorment s'anomenarà literatura ebrenca en Cristòfol Despuig, que al segle XVI aposta pel català per a escriure Los Colloquis de la Insigne Ciutat de Tortosa, i en el Rector de Vallfogona, peça clau de la literatura barroca. Van ser Sebastià Juan Arbó i, després, Jesús Moncada, els qui van situar les Terres de l'Ebre -i les de la Franja veïna- en el panorama literari català contemporani i n'esdevenen referents amb Artur Bladé i Joan Cid i Mulet.

Quan les tropes republicanes emprenen la retirada que marca el final de la Batalla de l'Ebre, comença l'exili d'algunes de les veus més importants del moment.

A partir dels anys 50 del segle XX, van obrir-se camí diverses publicacions culturals com Geminis, dirigida pels jóvens Jesús Massip i Gerard Vergés, o La Zuda, amb Manuel Pérez Bonfill com a referent. En este moment, apareix la veu de Zoraida Burgos, primera poeta ebrenca contemporània, i la de Ricard Salvat, figura cabdal en l'àmbit teatral.

LITERATURA, L'ART D'ESCRIURE

Serà a finals del segle passat quan la literatura ebrenca sona amb més força. Noms com Manel Ollé, Francesca Allern, Emili Rosales, Andreu Carranza, J. J. Rovira Climent, Albert Roig, Marta Rojals o Carme Meix ajuden a perfilar el nou paisatge literari ebrenc.

Gerard Vergés, poeta

Tot sovint penso que la meva infància
té una dolça i secreta remor d'aigua.
Parlo de la verdor d'un delta immens;
parlo dels vols dels ibis (milers d'ibis
com volves vives de la neu més blanca)
i del flamenc rosat (de l'intim rosa
d'un pit de noia gairebé entrevist).
I parlo del coll-verd brunzint per l'aire
com la pedra llançada per la fona,
de l'anguila subtil com la serpent,
la tenca platejada de les basses.
Parlo del llarg silenci on es fonien
l'aigua dolça del riu, la mar amarga.

Parlo d'un riu mític i remorós Gerard Vergés

'Llibre dels Costums'

Biblioteca Marcel·lí Domingo

La primera constància escrita de Tortosa (Dertosa) apareix en una cita geogràfica d'Estrabó, pocs anys abans de la nostra era. D'ençà de llavors han estat moltes les referències documentals en annals i cròniques que han situat la capital del Baix Ebre en les coordenades d'espai i temps. Són ben conegudes, per exemple, les descripcions que fan els geògrafs àrabs al-Idrisi i al-Himiarí.

La riquesa i singularitat documental té com a obra de referència, en tant que defineix i determina la vida al territori, el Llibre dels Costums, de l'any 1272. És el primer codi jurídic originàriament redactat en català, encarregat de regular els aspectes d'ordre privat de la ciutat i del seu extens territori.

La Biblioteca Popular de Tortosa, inaugurada l'any 1932, és la llavor de l'actual biblioteca Marcel·lí Domingo, que el 2021 celebra els quinze anys d'activitat.

DOCUMENT I CRÒNICA

Taller d'imprenta

Tortosa es va incorporar al món del llibre imprès ben prompte. L'edició del Rudimenta grammatices el 1477, un dels primers llibres impresos a la Corona d'Aragó, ens ho demostra. No és casual, en este sentit, que la ciutat compte amb arxius de primer nivell, com a prova testimonial de la riquesa d'este patrimoni documental. Esta realitat es fa més palpable amb la rellevant tradició de publicacions locals que hi ha i que, a mitjans del segle XIX, afavoreix la irrupció de la premsa, amb capçaleres com El Ebro, el Diario de Tortosa o El Correo de Tortosa. En estes i altres publicacions es forja una tradició de cronistes, com Francesc Mestre i Noé i Ramón Vergés i Pauli, que ens descriuen una quotidianitat canviant i que són llavor d'una tradició periodística que arriba fins a l'actualitat. .

LA PARAULA